

۱۹۱۷۸۲۱
۹۷,۵,۱۵

صکوک مرابحه در بانکداری اسلامی

تألیف

رقیه صمدی تیراندازی - حمرا افشون - رضا حاجی علی بیگی

www.ketab.ir

سرشناسه	: صمدی تیراندازی، رقیه، ۱۳۶۴-
عنوان و نام پدیدآور	: صکوک مباحه در بانکداری اسلامی / رقیه صمدیتیرانداز، حمیرا افشون، رضا حاجی علی بیگی.
مشخصات نشر	: تهران : سخنوران، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	: ۱۰۳ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۳۸۳-۹۴۵-۸
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۱۰۱.
موضوع	: اوراق بهادار اسلامی
موضوع	: Securities, Islamic
موضوع	: بهره (فقه)
موضوع	: Interest (Islamic law)
موضوع	: بهره -- ایران
موضوع	: Interest -- Iran
موضوع	: بانک و بانکداری (فقه)
موضوع	: Banking law (Islamic law)
موضوع	: بانک -- بانکداری -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع	: Banks and banking -- Religious aspects -- Isl
شناسه افزوده	: افشون، حمیرا، ۱۳۷۲-
شناسه افزوده	: حاجی علی بیگی، ا.، ۱۳۴۵-
رده بندی کنگره	: ۱۵ ص ۸ / نف ۳ / ۱۹۸/۶ BP
رده بندی دیویی	: ۱۷/۳۷۹
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۴۵۰۴۵۷

کارگر شمالی، بعد از ادوارد براون، شماره ۱۴۰۷، جقه اول

تلفن: ۶۶۴۷۶۳۰۶ - ۹۱۹۳۶۱۶۶۱۳

۰۹۱۲۰۶۱۷۲۸۳

سایت انتشارات: www.chapketab.com

عنوان کتاب	: صکوک مباحه در بانکداری اسلامی
تالیف	: رقیه صمدی تیرانداز، حمیرا افشون، رضا حاجی علی بیگی
ناشر	: سخنوران
سال و نوبت چاپ	: ۱۳۹۷ - اول
شمارگان	: ۱۰۰۰ نسخه
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۳۸۳-۹۴۵-۸
مرکز پخش	: ۰۹۱۲۰۶۱۷۲۸۳ - ۰۹۱۹۳۶۱۶۶۱۳
قیمت	: ۱۵۰۰۰ تومان

حق چاپ محفوظ است

فهرست مطالب

۹	مقدمه
	فصل اول
	کلیات/ ۱۵
۱۵	مبحث اول: تعریف، ماهیت و مبانی مرابحه
۱۵	گفتار اول: تعریف مفاهیم و واژه شناسی
۱۶	الف- تعریف عوی
۱۶	ب- تعریف اصطلاحی مرابحه
۱۸	گفتار دوم: ماهیت حقوقی مرابحه
۲۱	گفتار سوم: مبانی مرابحه
۲۲	الف: مبانی فقهی
۲۳	ب: مبانی حقوقی
۲۵	مبحث دوم: انواع مرابحه
۲۵	گفتار اول: مرابحه از اعتبار شیوه انجام معامله
۲۵	الف- مرابحه اصلاتی
۲۶	ب- مرابحه وکالتی
۲۷	گفتار دوم: مرابحه از حیث اخذ سود
۲۷	الف- مرابحه درصدی
۲۷	ب- مرابحه با سود مبلغی
۲۸	گفتار سوم: مرابحه از حیث قلمرو
۲۸	الف- مرابحه تجاری
۲۸	ب- مرابحه فردی
۲۸	مبحث سوم: مقایسه مرابحه با مفاهیم مشابه و مزایا و معایب
۲۸	گفتار اول: مقایسه مرابحه با مفاهیم مشابه

- ۲۸..... الف- مشارکت مدنی
- ۲۹..... ب- فروش اقساطی
- ۳۰..... اول- فروش اقساطی مواد اولیه، لوازم یدکی و ابزار کار
- ۳۰..... دوم- فروش اقساطی وسایل تولید، ماشین آلات و تأسیسات:
- ۳۱..... سوم-فروش اقساط مسکن
- ۳۲..... گفتار دوم: مزایا و معایب
- ۳۲..... الف- مزایا
- ۳۳..... ب- معایب

فصل دوم

شرایط ۳۵/

- ۳۵..... مبحث اول: شرایط عمومی
- ۳۶..... گفتار اول: قصد طرفین
- ۳۷..... گفتار دوم: اهلیت و اختیار طرفین
- ۳۷..... الف- اهلیت طرفین
- ۳۹..... ب- اختیار طرفین
- ۴۰..... گفتار سوم: مشروعیت جهت عقد
- ۴۱..... گفتار چهارم: موضوع معامله
- ۴۵..... مبحث دوم: شرایط اختصاصی
- ۴۵..... گفتار اول: اجزاء عقد مرابحه و شرایط کالا
- ۴۶..... الف - اجزاء عقد مرابحه
- ۴۶..... ب- شرایط کالا در عقد مرابحه
- ۴۶..... اول- موجود بودن کالا
- ۴۷..... دوم- عین بودن کالا
- ۴۷..... گفتار دوم: شرایط مالی عقد مرابحه
- ۴۷..... الف- سود در عقد مرابحه
- ۴۸..... اول- ربا
- ۴۸..... ۱- ربا در معامله

- ۲- ربای قرضی ۴۸
- ب- هزینه‌ها در عقد مباحه ۴۹
- ج- زیادتی در عقد مباحه ۴۹
- د- جریمه در عقد مباحه ۵۰
- گفتار سوم: بیع متقابل در عقد مباحه ۵۱

فصل سوم

آثار عقد مباحه/۵۳

- مبحث اول: انواع بیع از حیث آثار ۵۴
- گفتار اول: آثار بیع متزلزل ۵۴
- الف- بیع خیارى ۵۴
- ب- بیع موجد ۵۵
- ج- بیع فاسد ۵۵
- گفتار دوم: آثار بیع با شرایط خاص ۵۶
- الف- بیع صرف ۵۶
- ب- بیع تشریفاتی ۵۶
- مبحث دوم: انتقال مالکیت مبیع و ثمن ۵۷
- گفتار اول: تسلیم مبیع ۵۷
- الف- زمان تسلیم ۵۸
- ب- تصرف مبیع توسط مشتری قبل از انعقاد عقد بیع ۵۹
- ج- قبضی که بدون اذن بایع باشد ۵۹
- د- هزینه‌های تسلیم ۶۰
- ه- محل تسلیم مبیع ۶۰
- و- تأخیر در تسلیم مبیع ۶۱
- ز- استفاده از حق حبس ۶۱
- ح- تلف مبیع قبل از تسلیم ۶۳
- ط- تلف مبیع بعد از قبض ۶۴
- اول- در صورت تلف مبیع پس از قبض در ید مشتری: ۶۴

- دوم- اتلاف مبیع بعد از قبض توسط مشتری..... ۶۵
- سوم- تلف مبیع توسط شخص ثالث:..... ۶۵
- گفتار دوم: تأدیه ثمن..... ۶۵
- الف- ضمان درک ثمن:..... ۶۶
- ب- رفع تعرض نسبت به ثمن..... ۶۷
- ج- لزوم تعیین ثمن..... ۶۷
- د- زمان و محل تأدیه ثمن..... ۶۸
- گفتار سوم- ظهور عدم صداقت در اعلام قیمت مبیع در مراهجه..... ۷۰
- مبحث سوم: ضمان درک مبیع..... ۷۰
- گفتار اول- فساد یا بطلان عقد..... ۷۱
- الف- حالتی که بیع نسبت به یکی از طرفین صحیح بوده و نسبت به طرف دیگر فاسد باشد..... ۷۱
- ب- بیع نسبت به طرفین اداء نداشته باشد..... ۷۱
- گفتار دوم: مستحق للغير در آمدن مبیع..... ۷۲
- الف- در حالات مختلفه مستحق للغير در آمدن مبیع..... ۷۳
- اول- کل مبیع مستحق للغير درآید..... ۷۳
- دوم- قسمتی از مبیع مستحق للغير درآید..... ۷۳
- ب- شرط ضمن عقد در صورت مستحق للغير در آمدن مبیع..... ۷۵

فصل چهارم

مراهجه در نظام بانکداری از منظر ۷۷

- مبحث اول: مراهجه در تجهیز منابع..... ۷۸
- گفتار اول: اوراق مراهجه..... ۷۸
- الف- اوراق مراهجه تأمین سرمایه شرکت‌های تجاری و بازرگانی..... ۸۰
- اول- بررسی فقهی اوراق مراهجه تأمین سرمایه شرکت‌های تجاری و بازرگانی..... ۸۱
- دوم- شیوه اجرایی اوراق مراهجه تأمین سرمایه شرکت‌های تجاری و بازرگانی..... ۸۱
- ب- اوراق مراهجه جهت تأمین مالی..... ۸۲
- ج- اوراق مراهجه رهنی..... ۸۳
- اول- بررسی فقهی اوراق مراهجه رهنی..... ۸۴

- ۸۴..... دوم- شیوه اجرایی اوراق مرابحه رهنی
- ۸۵..... د- اوراق مرابحه جهت تأمین نقدینگی
- ۸۶..... اول- بررسی فقهی اوراق مرابحه جهت تأمین نقدینگی
- ۸۶..... دوم- شیوه اجرایی اوراق مرابحه جهت تأمین نقدینگی
- ۸۶..... گفتار دوم: مرابحه کالایی
- ۸۸..... الف- مدل عملیاتی مرابحه کالایی
- ۹۰..... ب- بررسی فقهی مرابحه کالایی
- ۹۰..... اول- تورق سنتی
- ۹۰..... دوم- تورق سازماندهی شده
- ۹۱..... سوم- نظایرها
- ۹۲..... مبحث دوم: مرابحه در تخصص من منابع
- ۹۳..... گفتار اول: شیوه عملیاتی مرابحه و نحوه اجرایی آن
- ۹۴..... الف- صورت مختلف تسویه حساب، توسط بدهکار
- ۹۴..... ب- نحوه اجرایی قرارداد مرابحه در سیستم کارت اعتباری
- ۹۵..... گفتار دوم: موضوعاتی چند در خصوص کارت های اعتباری در قالب عقد مرابحه
- ۹۵..... الف- توانایی های کارت اعتباری براساس عقد مرابحه
- ۹۶..... ب- وجه التزام و جریمه تأخیر کارت های اعتباری از منظر فقهی
- ۹۹..... سخن آخر
- ۱۰۱..... منابع و مأخذ

مقدمه

تشکیل بازارهای مالی اسلامی به سه دهه قبل برمی گردد. و از همان ابتدای شروع، این بازارها با سرعت زیادی در اقصی نقاط دنیا توسعه پیدا کرده، و روشهای تامین مالی در بطن آنها شکل گرفته. این روشها نه تنها در کشورهای اسلامی، بلکه در اکثر کشورهایی که در آنها جمعی از مسلمانان می‌زیستند، نیز رونق گرفت. روشهای مذکور از دیرباز و در صدر اسلام وجود داشته‌اند. شرایط حاکم بر حکومت‌ها، آنها را از نظرها دور نگهداشته بود. تا اینکه سیستم‌های مالی و بانک متداول، ناتوانی‌های خود را هر روز بیش از پیش نمایان کرده، و در این بین نظام مالی اسلامی با قدمت و توانی که داشت در حال جایگیری این نظامهای مالی و اقتصادی می‌باشد. یکی از این روش‌های تامین مالی اسلامی، تاسیسی بنام مرابحه می‌باشد که در این مجال به بحث و بررسی آن می‌پردازیم.

مرابحه در لغت به معنی سود دادن، ربح گرفتن، بهره‌جاری، معامله پولی کردن یا گرفتن سود.

در اصطلاح، پولی به کسی دادن با گرفتن ربح، توضیح اینکه به دید سرمایه مبلغی است که مالک آن از کسی که آن سرمایه را به اختیار او گذارده است دریافت می‌کند و این عمل را مرابحه مینامند. واضح است که سود با سرمایه تا زمانی که آن سرمایه به مرابحه داده شده است، بطور مستقیم متناسب می‌باشد.

در مفهوم فقهی، مرابحه عقدی است که در آن عرضه کننده، بهای تمام شده اموال و خدمات (قیمت خرید و هزینه‌های مربوطه) را به اطلاع متقاضی رسانده و سپس تقاضای مبلغ یا درصدی بعنوان سود را بصورت نقدی، نسیه‌دفعتا" واحده یا اقساطی به اقساط

مساوی یا غیر مساوی در سررسید یا سررسیدهای معین متقاضی واگذار مینماید. بدیهیست که در صورت نسبه بودن نرخ سود آن بیشتر می‌شود. در ماهیت فقهی، مراهجه را میتوان از معاملات مشروع تلقی نمود و آن را یکی از اقسام بیع دانست.

بیع از نقطه سود سه نوع است:

- بیع مساومه به مفهوم فروش بدون دریافت مبلغ اضافی از ثمن.
- بیع مواضعه فروش به مبلغ کمتر از ثمن.
- بیع مراهجه فروش به مبلغ بیشتر از ثمن.

شرایط کلی مراهجه:

۱- هم بایع و هم مشتری باید راس المال و مقدار سود را در وقت عقد مراهجه بدانند. در صورت عدم شفافیت بود بین تمام انعقاد عقد مراهجه بین بایع و مشتری عقد مراهجه باطل خواهد بود.

۲- در صورتیکه در نتیجه عمل باس یا شخص دیگری در قیمت کالا افزایش حاصل شود، اعلام بهای خرید و اجرت آن الزامی است.

۳- در قرارداد مراهجه تعیین سود معامله به نسبت معنی از راس المال صحیح نیست و بهتر است آن نسبت قید نگردد.

۴- در بیع مراهجه فروشنده باید قیمت واقعی مبیع را اظهار نماید و در صورتیکه معلوم شود قیمت بیع کمتر از مبلغی بوده که فروشنده اعلام نموده خریدار حق رد و قبول بیع مختار است.

۵- اگر فروشنده کالایی را بفروشد خریدار میتواند کالای مذکور را پس از قبض و دریافت به قیمت بالاتر، کمتر یا راس المال و به نقد و یا نسبه خریداری نماید، ولی پیش از قبض و دریافت کالا، مکروه است.

ارکان بیع مرابحه:

- طرفین عقد دربیع مرابحه بایع و مشتری میباشند.
- شرایط اساسی صحت معامله طبق ماده ۱۹۰ ق.م.همانند سایر عقود باید رعایت شود، و میتواند بالفظ، نوشتار یا عملی که دال بر اراده و رضایت طرفین عقد نماید منعقد شود.
- عوضین در عقد مرابحه، عوضین مبیع و ثمن میباشند که بترتیب کالا و بهای خرید با سود متعلقه خواهد بود.

سابقه فقهی عقد مرابحه:

ریشه بیعی عقد مرابحه را میتوان از روایات بزرگان دین و فتاوی فقهای شیعه درضمن مباحث بیع یا ملحقات آن یافت. مراجعه به کتب قدیمی فتوای شیعه و جستجو در آرای آنان مثبت این حقیقت خواهد بود که بدون گسستگی بین ادوار فتوای امامیه، بیع مرابحه در تمامی این دوران مورد توجه فقها بوده و از آن غافل نگشته اند. شیخ کلینی، شیخ قدوس، شیخ زین العابدین، و شیخ طوسی هر یک به نوعی با بیان خاص خود در قالب روایات و فتاوی معترض حکم معامله مزبور شده اند و بعد از آنها نیز بحث ادامه پیدا کرده است.

قلمرو قرارداد مرابحه:

در قلمرو قرارداد مرابحه نیز می توان به بیع عین و منافع اشاره کرد که در صدق بیع عین هیچگونه اختلافی بین علما نبوده و نیست ولی در بیع منافع و خدمات بین فقها اختلاف وجود دارد.

بعضی هاز جمله شیخ انصاری، صاحب جواهر و آیت اله خویی صدق بیع بر چنین معامله ای را انکار و تکلم عرف را برتسامح حمل میکنند و معتقداند مقصود عرف، انتقال منافع در قالب اجاره یا جعاله بوده یا نوعی مصالحه است، برخی دیگر از فقها از جمله آیت اله خمینی و آیت اله مکارم شیرازی اشتراط عین بودن بیع را لازم ندانسته اند و بر این باورند

که میتوان منافع و خدمات را در قالب عقد بیع منعقد نمود. این گروه از فقها افزون بر صدق عرفی بیع بر فروش خدمات و منافع به روایات نیز استدلال مینمایند.

بهر حال هیچکدام از فقها بر بطلان معامله معتقد نیستند بلکه گروهی آنرا در قالب بیع میدانند و گروهی در قالب اجاره یا صلح.

ارتباط مرابحه با عملیات بانکداری اسلامی:

باتوجه به اینکه مشهور فقها، عقد مرابحه را از انواع بیع میدانند. با همین سابقه این عقد از سه دهه قبل در خدمت نظام بانکداری اسلامی در آمده، و آنرا یکی از مهمترین ابزار پولی دانسته و بکار گرفته اند.

در تجهیز منابع بعنوان یکی از انواع صکوک برای جذب سپرده ها و سیاستهای کنترلی بازار پولی جامعه استفاده نموده اند. و میتواند نقش بسیار مهمی در اقتصاد کشور ایفا نماید. بانکها با جمع آوری پس انداز افراد خانواده ها و موسسات و قرار دادن آنها در اختیار فعالان اقتصادی زمینه را برای رشد و توسعه اقتصادی فراهم می آورند.

روش های تامین مالی اسلامی نه تنها در کشورهای اسلامی، بلکه در کشورهای غیر اسلامی و هر جا که جمعیتی از مسلمانان باشند، رونق یافته است. مفهوم امور اسلامی از دوران گذشته در جهان اسلام وجود داشته است. بر اساس معاملات و تجارت را در آن دوران تشکیل می داده است. البته سیستم تامین مالی اسلامی از اوایل دهه ۱۹۸۰ در دنیا مطرح گشته است. در این سیستم بر خلاف بانکداری اسلامی که تنها بر ممنوعیت ربا تاکید دارد، اصول دیگری همچون مشارکت در ریسک، حقوق و وظایف فردی، حقوق الکتیوی، تعهد به قراردادهای و ... نیز رعایت می شود.

در واقع تامین مالی اسلامی، علاوه بر تمرکز بر ابعاد مالی و اقتصادی معاملات، بر جنبه های اخلاقی، اجتماعی و مذهبی نیز تاکید دارد. اساس و چارچوب تامین مالی اسلامی را قوانین و مقرراتی به نام شریعت تشکیل می دهد که این قوانین، از لحاظ اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی جوامع اسلامی را راهنمایی می کند.

مرابحه در بخش تخصیص منابع نیز یکی ابزارهای موثر و کاربردی بشمار میرود، که از جمله آنها بهره گیری از کارتهای اعتباری می باشد. ازدیدگاه نظام بانکداری اسلامی با ارایه اعتبار به افراد از طریق این کارتها انگیزه بیشتری برای بهره گیری از کارتها برای پرداخت، گردش سرمایه و گردش چرخهای صنعت به وجود خواهد آمد.

برنامه مرابحه کالایی، یکی از این ابزارهای نو است که کشورهای اسلامی می توانند با استفاده از کالاهایی که در داخل کشور خودشان تولید می شود و با مورد مبادله قراردادن اینگونه کالاها در اجرای مرابحه کالایی، علاوه بر دستیابی به ابزارهای نو برای حل کردن مشکل نقد، گوی براساس سازوکار مطابق با شریعت اسلامی، به افزایش تولید داخلی کمک کنند. ایجاد بان برای ارایه انواع کالاهایی که میتواند براساس موازین اسلامی در برنامه مرابحه کالایی مورد استفاده قرار بگیرد، علاوه بر برطرف کردن مشکل نقدینگی بانکهای اسلامی، به گسترش فعالیت های تولیدی کمک کند. در واقع، میتوان با برقراری پیوند میان بورس کالا و بورس فلزات با برنامه مرابحه کالایی با رعایت اصول و با استفاده از قوانین فقهی اسلام، هم مشکلات نقدینگی بانکها را برطرف کرد و هم به رونق بازار سرمایه داخلی کمک فراوان نمود.

بانک ها میتوانند به منظور رفع نیازهای واحد های تولیدی، خدماتی و بازرگانی برای تهیه مواد اولیه، لوازم یدکی، ابزار کار، ماشین الات، تاسیسات، زمین و سایر کالاها و خدمات مورد احتیاج این واحدها و نیازهای خانوارها برای تهیه مسکن، کالاها را با دوام مصرفی و خدمات؛ به سفارش و درخواست متقاضی مبادرت به تهیه و تملک این ارض و خدمات نموده و سپس آنرا در قالب این عقد به متقاضی واگذار نماید.